

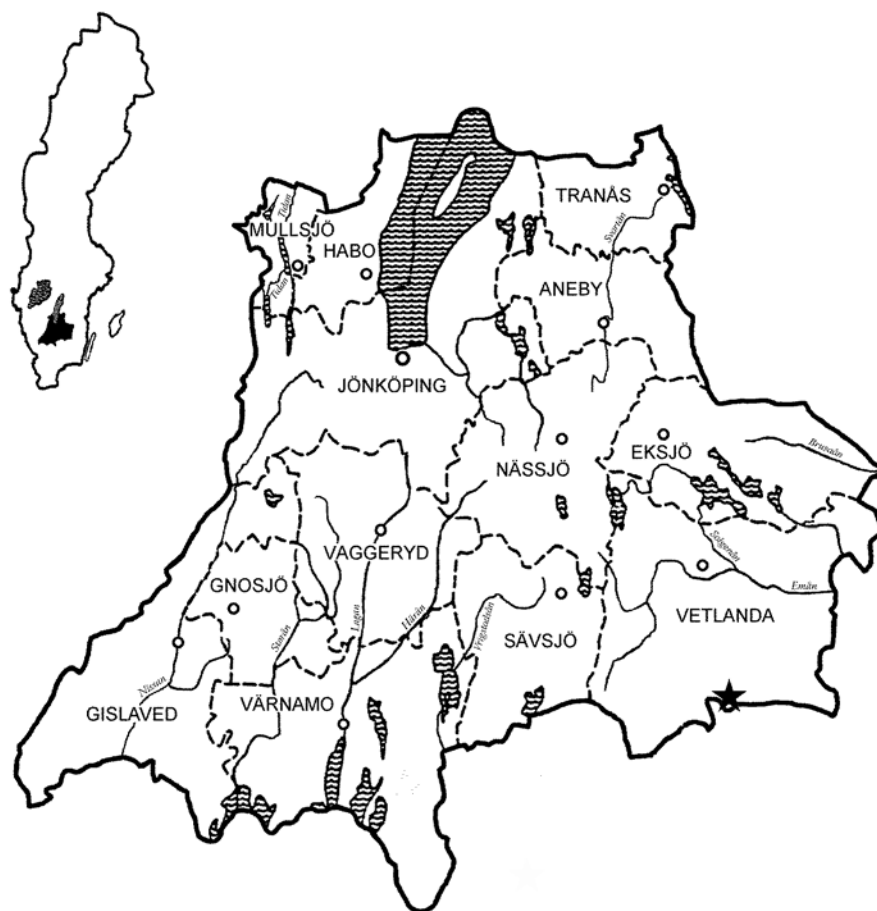
Milletorp och Herrstenstorp

Arkeologisk utredning, etapp 1, inför vindkraftsetablering
inom fastigheterna Milletorp 1:9 och Herrstenstorp 1:11,
Korsberga socken i Vetlanda kommun, Jönköpings län

Milletorp och Herrstenstorp

Arkeologisk utredning, etapp 1, inför vindkraftsetablering
inom fastigheterna Milletorp 1:9 och Herrstenstorp 1:11
Korsberga socken i Vetlanda kommun, Jönköpings län

Rapport och ritningar: Rickard Wennerberg
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Birgitta Blomkvist och Marita Tidblom

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS2007/04833.

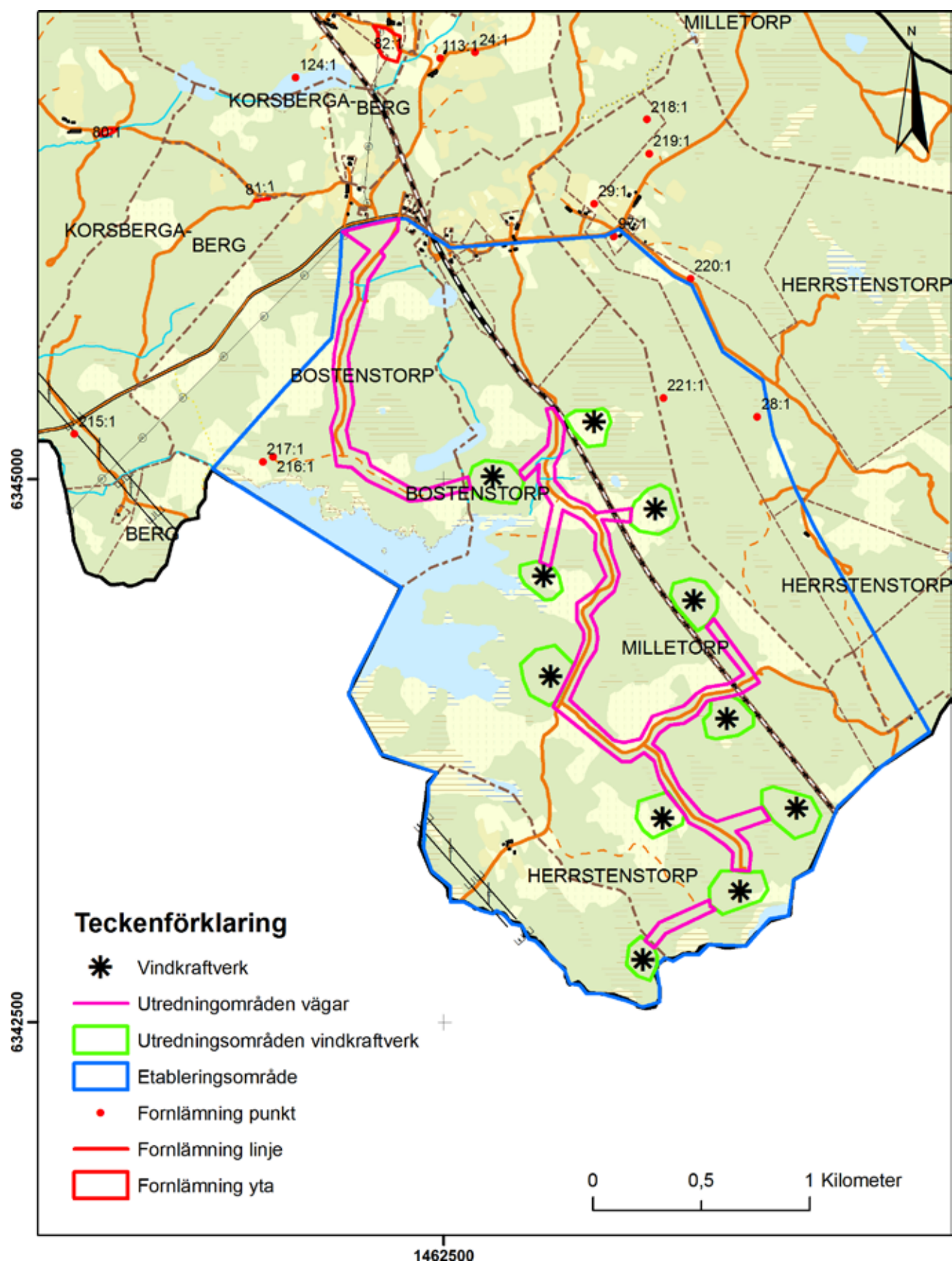
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2009

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	6
Det historiska kartmaterialet.....	8
Lantmäterikartor	8
Generalstabskartan.....	8
Resultat.....	10
Utredningsresultat.....	10
Sammanfattning.....	10
Åtgärdsförslag.....	12
Administrativa uppgifter.....	13
Referenser.....	14
Tryckta källor	14
Otryckta källor.....	14
Arkiv.....	14
Kartunderlag.....	14
Figurförteckning.....	15

Bilagor

Bilaga 1. Läningslista

FIGUR 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Inom etableringsområdet är utredningsområdet med planerade uppställningsplatser för vindkraftverk och anslutande vägar angivna, samt sedan tidigare registrerade forn lämningar. Skala 1:25 000.

Inledning

I maj 2009 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, etapp 1 inom fastigheterna Milletorp 1:9 och Herrstenstorp 1:11 i Korsberga socken, Vetlanda kommun. Utredningen gjordes med anledning av att HS Kraft AB planerade för vindkraftsetablering i området.

Sammanlagt planerades för uppställning av elva nya vindkraftverk inom ett ca 685 hektar stort etableringsområde. Utredningsområdet omfattade totalt ca 85 hektar av etableringsområdet. Fält- och rapportansvarig var Rickard Wennerberg, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Den arkeologiska utredningen syftar till att fastställa om den planerade exploateringen berör fasta fornlämningar eller andra kulturhistoriska lämningar.

Vid utredningen har en arkivstudie genomförts, där äldre litteratur och arkivhandlingar som behandlar hela etableringsområdet studerats. I samband med arkivstudien genomfördes även en studie av äldre kartor, vilka berör området.

Vid fältarbetet har hela ytan inventerats, emellertid bestod delar av området av sankmarker, vilka endast inventerades extensivt. De påträffade lämningarna registrerades i enlighet med Riksantikvarieämbetets principer för fornminnesinventeringen. Som hjälp vid registreringen har handdator och handburen GPS använts, där olika kartsikt lagts in för att lättare kunna tolka de påträffade lämningarna redan i fält.

Topografi

Området är beläget i sydligaste delen av Vetlanda kommun och gränsar i söder till Kronobergs län. I norr avgränsas området av inägomarken till byarna/gårdarna Berg, Milletorp och Herrstenstorp. I övrigt kännetecknas området till största delen av skogsmark, samt något kuperad, ofta blockig moränmark, med stora inslag av större och mindre moss- och andra våtmarker.

I västra delen av etableringsområdet är sjön Vrången, vilken samtidigt utgör gräns mot Kronobergs län i denna del. I södra delen av området och likaledes på gränsen till Kronoberg är en mindre sjö, Svalpösjön. Även inom området är mindre sjöar och gölar, som Millegölen, Bjuregölen och Järnväggölen.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Det aktuella området utgör del av en förhistorisk och historisk gränsbygd mellan Östra härad i Njudungs folkland i Jönköpings län och Uppvidinge härad i Kronoberg. Detta visar sig bl a av de relativt fåtaliga fornlämningar som tidigare registrerats i området.

Karaktären av gränsbygd visar sig även i ortnamnen. De i Kronoberg så välkända namnen innehållandes *-skruv* finns också företrädade i Korsberga socken, bl a genom de två gårdsnamnen Aggaskruv och Anglaskruv (Andersson 1959). Till mer ovanliga ortnamn hör till exempel *Kakelugnsbacken* söder om Milletorp, samt *Järnvägs gölarna* i de centrala delarna av utredningsområdet.

Bostenstorp är omnämnt 1541 och skrevs då *Bostenstorp* (-torp 1551). Även Berg finns omnämnt under 1500-tal (1558) och stavades då *Bärg*. Herrstenstorp skrevs *Herstenstorp* 1541. Milletorp stavades *Miylletorp* 1533, *Milduterp* 1541 och *Milletorp* 1572 (Agertz 2008).

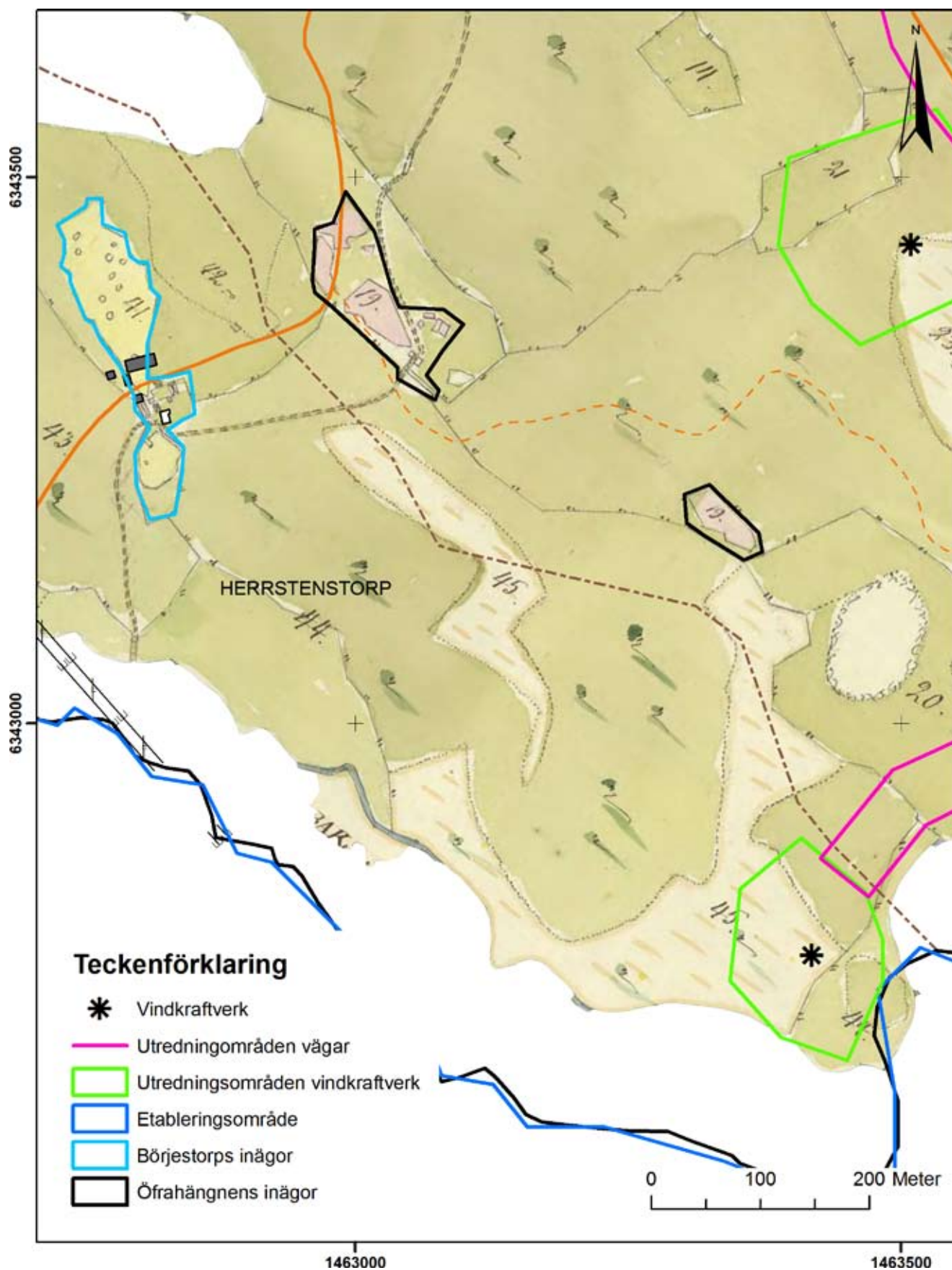
Berg var del av Nydala klostrets domäner i början av 1500-talet. Milletorp hade under 1880-talet tre brukare och ägdes under en period av ägaren till Lindshammars glasbruk, Robert Rentsch (Andersson 1964).

Herrstenstorp stavades också Härstenstorp. Vid storskiftet 1808 fanns tre brukare i byn. Under byn fanns två utjordar, Östanå och Börjanstorp (Andersson 1964). Östanå är beläget endast ett hundratal meter öster om etableringsområdet. Börjanstorp skrivs idag Bergatorp, men namnet Börjanstorp är även belagt från andra hälften av 1800-talet (Generalstabskartan). Utjorden skall ha ägts av friherrinnan Falkenberg (Andersson 1964) och utjordens byggnader och åkermark är karterade på storskifteskarta över Milletorp från 1808 (LM akt E63-49:1, se FIGUR 2). På denna storskifteskarta är även torpet Öfrahängnen med dess inägomark utmärkt något öster om Börjanstorp. Detta torp fortsätter att brukas under 1800-talet och är även utsatt på generalstabskartan från 1874.

Längst ned i sydöstra delen av utredningsområdet är torpet Lundsborg, vilket är angivet som grenadjärstorp på Generalstabskartan (Generalstabskartan). I storskifteskartan över Milletorp från 1808 är torpet angivet som dragontorp (LM akt E63-49:1).

Smålands lätta dragonregemente tillkom under senare delen av 1700-talet som en fortsättning på Smålands kavalleriregemente. 1812 delades dragonregementet i en grenadjärbataljon och ett dragonregemente, vilket 1824 transformerades till husarregemente. I Korsberga socken fanns efter 1812 hela 16 grenadjärstorp och Lundsborg var torp nr 68 i Östra härads kompani (Engkvist muntl.). Lundsborg var vid storskifteskartans upprättande alltså ett dragontorp, men kom några år senare att bli grenadjärstorp.

Inom utredningsområdet var sedan tidigare flera registreringar i FMIS, företrädesvis i form av torplämningar (RAÄ 216-217, RAÄ

FIGUR 2. Detalj av storskifteskarta över Milletorp från 1808 över etableringsområdets sydvästra del. Börjestorps (Bergatorps) inägomark är markerad med ljusblå ram och nr 41, medan torpet Öfrahängnens inägomark är markerat med svart ram och nr 19. Skala 1:5 000.

220-221), samt en husgrund (RAÄ 28) och en fyndplats för en håleggad mejsel av flinta (RAÄ 97). Ca 700 meter öster om utredningsområdet vid Älgaskruvsjön är RAÄ 354, Åseda socken (även RAÄ 230, Korsberga socken), vilken utgörs av en ensamliggande stensättning.

Ca 600 meter väster om utredningsområdet ligger torplämningen RAÄ 215. 400 meter nordväst om området är RAÄ 81, som utgörs av en hålväg (FMIS). Inom en kilometer norr om utredningsområdet finns RAÄ 24, 82, 113 och 124. På gården Bostenstorp skall ha funnits en stavkyrka som nedrevs på 1860-talet. Kyrkplatsen låg i närheten av Björkesjö (nuvarande Birkesjö). Under kyrkan skall ett gravvalv ha funnits (Andersson 1959). Ungefärlig plats är markerad som RAÄ 24, Korsberga socken (FMIS). RAÄ 82 utgörs av Göljaryds gamla tomt, medan RAÄ 113 är en uppgift om ett röse. En bronsdolk skall ha påträffats här på 1860-talet (Andersson 1959). RAÄ 124 är en fyndplats för stockbåt (Andersson 1959; FMIS).

150 meter norr om området finns även RAÄ 29 registrerad, vilken utgörs av ett ca 20 meter stort röjningsröse. 400-500 meter norr om utredningsområdet finns fler torplämningar registrerade i form av RAÄ 218 och 219, Korsberga socken (FMIS).

Det historiska kartmaterialet

Lantmäterikartor

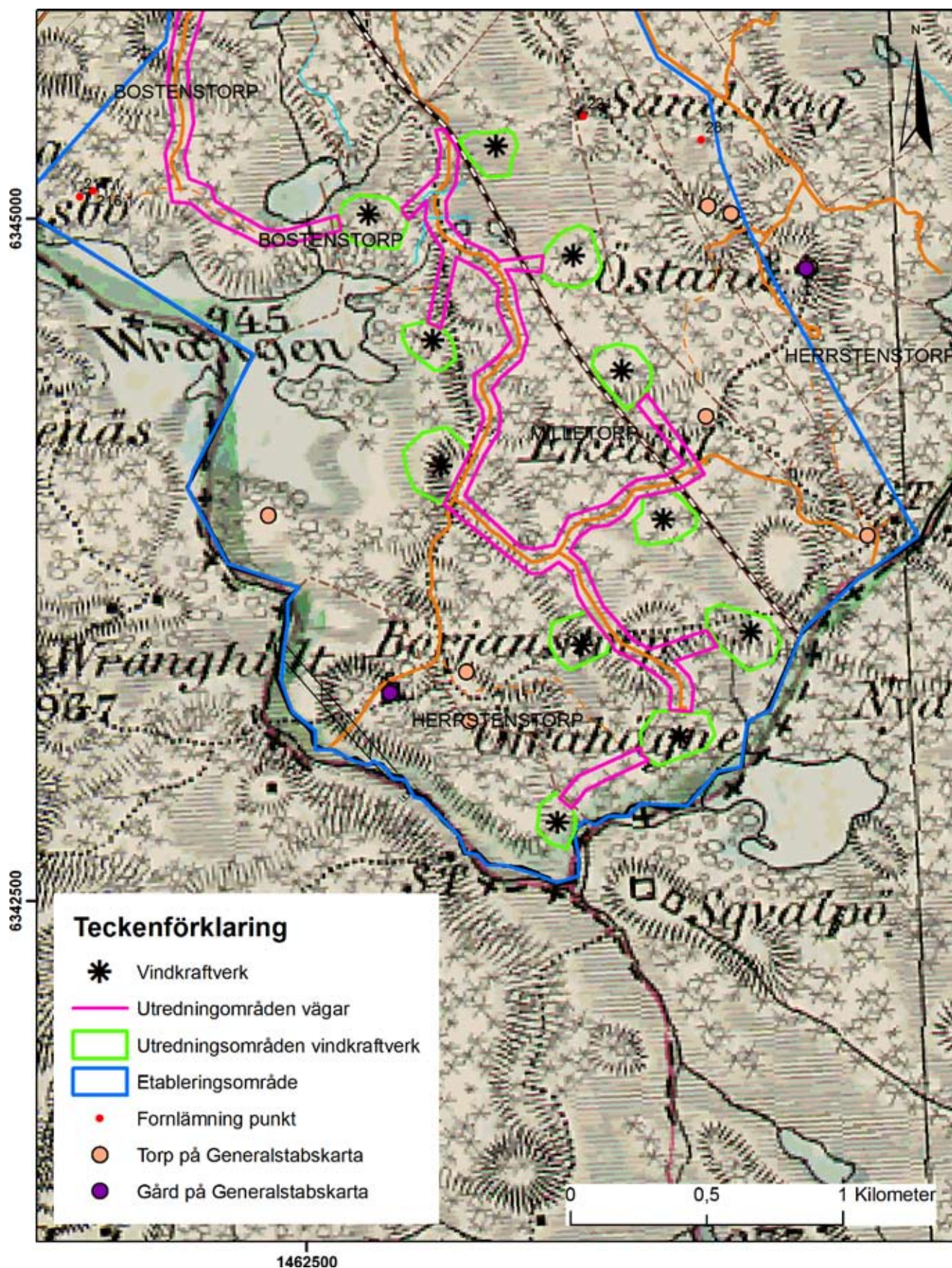
Det här aktuella utredningsområdet omfattar ägor som hör till byarna/gårdarna Berg, Bostenstorp, Milletorp och Herrstenstorp. Samtliga storskiftades i början av 1800-talet. Vid kartstudien studerades äldre storskifteskartor från dessa gårdar och byar. Förutom inägomarken visade kartorna på stora utmarksområden bestående av skog och betesmark.

En mindre del av utredningsområdets nordvästra del hörde till byn Berg, som storskiftades 1806 (LM akt E63-8:1). Större delen av nordvästra delen av området hör emellertid till gården Bostenstorp, vars inägor storskiftades år 1800 (LM akt E63-13:1). Dock undantogs gårdens södra del norr om sjön Vrängen, varför denna del ej kunnat studeras.

Resterande del av utredningsområdet omfattar byarna Milletorp och Herrstenstorp ägor. Dessa storskiftades samtidigt 1808 (LM akt E63-49:1) och då skiftades både in- och utägomark.

Generalstabskartan

Generalstabskartan över Åseda upprättades 1874 och visar för utredningsområdets del ett område med spridd, huvudsakligen torpbebyggelse, men också flera mindre gårdsenheter som Börjanstorp (Bergatorp), samt Östanå något öster om utredningsområdet (se FIGUR 3). En del av dessa torp hade tidigare kommit att registreras in

FIGUR 3. Detalj av Generalstabskarta från 1874. Mindre gårdar och torp som var i bruk vid denna tid är markerade. Av dessa finns det idag kvarstående bebyggelse vid Börjansorp (Bergatorp), samt grenadjärtorpet Lundsborg (på kartan markerad GT i områdets sydöstra del), samt vid Östana. Skala 1:20 000.

i FMIS (RAÄ 216 Svensbo, RAÄ 217 Gränna, RAÄ 220 Enekulen, samt RAÄ 221 Sandskog, samtliga Korsberga socken). Flertalet torp har dock ej registrerats i FMIS, men i samband med föreliggande utredning kunde ett av dessa torp, Ekedal, med omgivande åkermark registreras.

Resultat

Utredningsresultat

I samband med utredningen påträffades och registrerades sex lämningar. En utgjordes av en lägenhetsbebyggelse i form av lämningarna efter torpet Ekedal (se FIGUR 4, för beskrivning, se BILAGA 1, nr 1). Husgrunden efter torpet var mycket välbevarad och hade i dess västra del ett kraftigt spismursröse. Namnet Ekedal är belagt på Generalstabskartan från 1874.

Torpet var omgärdat av lämningarna efter dess åkermark (se BILAGA 1, nr 2). Dessa bestod av stenmurar och enstaka röjningsrösen. Hela området var vid utredningstillfället skonsamt avverkat och i stort sett samtliga lämningar var väl bevarade. Torpet och lämningarna efter åkermarken är belägna på en markerad moränhöjd och murarna avgränsade ställvis åkermarken.

Enligt ursprunglig planering från HS Kraft AB var en anslutningsväg tänkt att dras genom delar av torplämningens åkermark, men vid diskussion i fält med representant för företaget föreslogs en ändrad sträckning längre österut, vilket dels skulle medföra att torplämningen med åkermark helt undantas från exploatering, dels skulle underlätta anläggandet av en ny anslutningsväg.

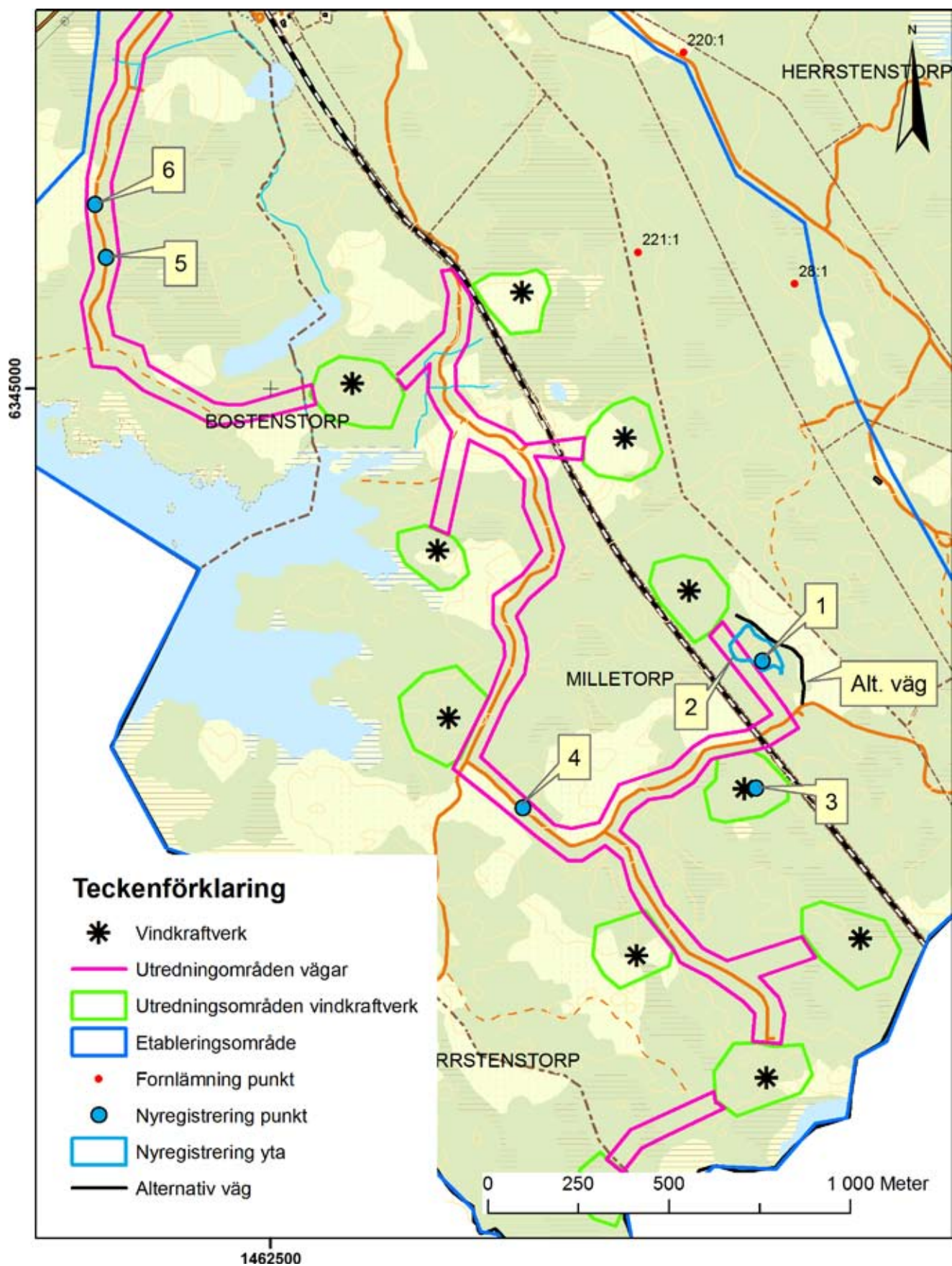
Förutom torplämningen med omgivande åkermark registrerades ett stenbrott (se BILAGA 1, nr 3), två kolbottnar (nr 4-5), samt en husgrund (nr 6). Över båda kolbottnarna hade skogsvägar anlagts. Husgrunden skall ha varit ett begynnande byggnadsprojekt i samband med järnvägsdragning genom byn Milletorp, vilket aldrig fullföljdes.

Sammanfattning

Jönköpings läns museum genomförde i maj 2009 en arkeologisk utredning, etapp 1 inom fastigheterna Milletorp 1:9 och Herrstenstorp 1:11 i Korsberga socken, Vetlanda kommun. Det aktuella området är beläget i sydligaste delen av Vetlanda kommun och gränsar i söder till Kronobergs län.

Den arkeologiska utredningen gjordes med anledning av att HS Kraft AB planerade för vindkraftsetablering i området. Inom ett ca 685 hektar stort etableringsområde gjordes en utredning av ca 85 hektar. Fält- och rapportansvarig var Rickard Wennerberg, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Vid utredningen genomfördes en kart- och arkivstudie, vilken

FIGUR 4. Karta över nypåträffade lämningar. Numren motsvaras av beskrivning i BILAGA 1. Även den alternativa vägsträckningen öster om den nyregistrerade torplämningen är markerad. Skala 1:15 000.

berörde hela etableringsområdet, samt en fältinventering av utredningsområdet, varvid hela ytan inventerades och nypåträffade lämningarna registrerades i enlighet med Riksantikvarieämbetets principer för fornminnesinventeringen.

Det aktuella området rör ägor som hör till byarna/gårdarna Berg, Bostenstorp, Milletorp och Herrstenstorp, vilka samtliga storskiftades i början av 1800-talet.

I samband med utredningen påträffades sammanlagt sex lämningar. Dels registrerades lägenhetsbebyggelsen Ekedal med omgivande lämningar efter dess åkermark. Namnet var belagt på Generalstabskartan från 1874. Förutom torpet med omgivande lämningar registrerades även ett stenbrott, två kolbottnar, samt en husgrund.

Åtgärdsförslag

Vid den arkeologiska utredningen registrerades sammanlagt sex lämningar. Ingen av dessa bedömdes vara fast fornlämning. Enligt den ursprungliga planeringen från HS Kraft AB skulle en anslutningsväg dras genom delar av en nypåträffad torplämnings åkermark, men efter diskussion med en representant för företaget föreslogs en ändrad sträckning längre österut. Följs detta förslag undantas både torplämningen och dess åkermark från exploatering.

För de övriga registrerade lämningarna vilka berörs av vindkrafts-exploateringen krävs ingen ytterligare arkeologisk insats.

Länsstyrelsen beslutar om ytterligare åtgärder.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	431-1673-09
Jönköpings läns museums dnr:	126/09
Beställare:	HS Kraft AB
Fält- och rapportansvarig:	Rickard Wennerberg
Fältpersonal:	Rickard Wennerberg
Fältarbetstid:	2009-05-06–2009-05-14
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Vetlanda kommun
Socken:	Korsberga socken
Församling	Korsberga församling
Fastighetsbeteckning:	Milletorp 1:9, Herrstenstorp 1:11, del av
Belägenhet:	Ekonomiska kartans blad 5F 9c Milletorp, 5F 8c Heda
Koordinater:	x 6342685, y 1463450
Undersökningsyta:	Ca 85 hektar
Fornlämningstyp:	Område med fossil åkermark, lägenhetsbebyggelse, kolnings- anläggning, brott/täkt
Tidsperiod:	Efterreformatörisk tid

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Agertz, J. 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län*. Småländska kulturbilder 2008. Jönköping.
- Andersson, H. 1959. *Korsbergagårdar: hembygdsbok för Korsberga. Del 1.* (redaktionskommitté Henry Andersson et al.). Korsberga.
- Andersson, H. 1964. *Korsbergagårdar: hembygdsbok för Korsberga. Del 2.* (redaktionskommitté Henry Andersson et al.). Korsberga.

Otryckta källor

- Engkvist, S. Projektledare Regementsheden Skillingaryd. Muntlig information.

Arkiv

- Jönköpings läns museums antikvarisk-topografiska arkiv. Jönköping.
- Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS).

Kartunderlag

- Generalstabskartan för Åseda. RAK-id J243-21-1, upprättad 1874.
- Lantmäteriets söktjänst, Korsberga socken:
- Berg, storskifte, upprättad 1806 av lantmätare Jakob Beckman, E63-8:1.
- Bostenstorp, storskifte, upprättad 1800 av lantmätare Johan Henrik Sahlström, E63-13:1.
- Milletorp, storskiftesdelning av Milletorp med Herrstenstorp sammanblandade ägor, upprättad 1808 av lantmätare Isak Beckman, E63-49:1.

Figurförteckning

Figur 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Skala 1:25 000	4
Figur 2. Detalj av storskifteskarta över Milletorp. Skala 1:5 000	7
Figur 3. Detalj av Generalstabskarta från 1874. Skala 1:20 000	9
Figur 4. Karta över nypåträffade lämningar. Skala 1:15 000	11

Lämningslista

JLM dnr 126/09

Nr	Sakord	Beskrivning	Skador, vegetation, terräng, orientering	Bedömning	Åtgärds-förslag
1	Lägenhetsbebyggelse	Torplämning, bestående av en husgrund, ca 8x6 meter (NNV-SSO), 0,3 meter hög. I V delen är ett spismursröse, närmast kvadratisk, ca 3x3 meter stort, intill 1 meter högt, av 0,1-0,8 meter stora stenar, dock vanligen 0,3-0,5 meter stora.	Något sly, gräs, mossor. I krönläge, moränhöjd, skogsmark, kalhygge med enstaka tallar och björkar. I krönläge på moränhöjd, ca 160 meter NV om skogsväg.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
2	Område med fossil åkermark	Område med fossil åkermark, ca 160x10-85 meter (NV-SO), bestående av 6 röjningsrösen och 6 stenmurar. Röjningsrösen är vanligen oregelbundna, 2,5x1,5-6x5 meter stora, 0,2-1,1 meter höga, av 0,1-0,7 meter stora stenar. Ett av röjningsrösen kan eventuellt utgöra rest av källare. Stenmurarna avgränsar området i NV, S, SO, O och NO och är ca 12-70 meter långa (vanligen huvudriktning NV-SO, N-S, samt NO-SV), 1-3 meter breda, 0,3-1 meter höga, av 0,1-0,7 meter stora stenar, samt enstaka större block. Muren i NO är längst och har i centrala delen en ca 2 meter bred öppning. Också inom området är stenmurar. Ställvis är murarna röjningsröseliknande.	Enstaka röjningsrösen skadade av rotvältor. Enstaka tallar, björkar, granplantor, sly, gräs, mossor. Moränhöjd, skogsmark, kalhygge med enstaka tallar och björkar. På moränhöjd, ca 100 meter NV om skogsväg.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd, om alternativ föreslagen vägdragnings används
3	Brott/täkt	Stenbrott, på platsen är 3 block av granit, varav ett sönderbrutet, ca 0,7-1,1 meter stora. Blocken har borrhål.	Något mossor, lavar. På mindre moränhöjd, stenig moränmark, skogsmark, kalhygge. På mindre moränhöjd, ca 130 meter söder om skogsväg.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
4	Kolningsanläggning	Kolbotten, oregelbunden till rund, ca 9-10 meter i diameter, 0,2-0,3 meter hög. Ställvis omgiven av otydliga stybbgropar. Provstick visade på ett ca 0,1-0,15 meter tjockt kollager.	Skadad vid anläggande av väg. 1 yngre gran, gräs, mossor. På krön av V-sluttning, stenig moränmark, skogsmark, ställvis kalhuggen granskog. I skogsväg.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
5	Kolningsanläggning	Kolbotten, oregelbunden, ca 7 meter i diameter, 0,2-0,3 meter hög. Provstick visade på ett ca 0,15 meter tjockt kollager.	Skadad vid anläggande av väg och dikesgrävning. Enstaka unggranar, sly, gräs, ljung, mossor. Svag S-sluttning, moränmark, blandad barrskog med inslag av björk. I skogsväg.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
6	Husgrund, historisk tid	Husgrund, kvadratisk, ca 7x7 meter stor (NO-SV), bestående av syllstensgrund och källargrop. Syllstenarna är vanligen ca 0,4-0,9 meter stora, ett flertal har ställvis synliga borrhål. I SO delen av grunden är en ca 2,5 meter bred öppning. I N delen är en oregelbunden källargrop med inre syllstensrad, ca 4x1-3 meter stor (NO-SV), intill 1,2 meter djup och fylld med skräp. I NV kanten är en mindre öppning i grunden, ca 0,7 meter bred. Enligt uppgift från boende i byn Milletorp blev huset aldrig byggt, utan grunden skall ha varit ett byggnadsprojekt i samband med att järnvägen drogs genom byn. Även öster om järnvägen skall en liknande husgrund finnas.	1 yngre lövträd, enstaka unggranar och ungtallar, sly, ljung, gräs, mossor. Något S- och SV-sluttande stenig moränmark, skogsmark, blandad barrskog med inslag av yngre löv. 6 meter V om skogsväg.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd

Under maj månad 2009 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning inom fastigheterna Milletorp 1:9 och Herrstenstorp 1:11 i Korsberga socken, Vetlanda kommun.

Det aktuella området var beläget på ägor som historiskt hört till byarna/gårdarna Berg, Bostenstorp, Milletorp och Herrstenstorp.

Vid utredningen registrerades sex nypåträffade lämningar, bland dem var lämningarna efter torpet Ekedal med omgivande åkermark. Torpet fanns med på Generalstabskartan från 1874. Förutom dessa registrerades också ett stenbrott, två kolbottnar, samt en husgrund.